

Wprowadzenie

Powszechnie przyjmuje się, że międzynarodowe prawo prywatne jest gałęzią prawa krajowego (wewnętrznego), które reguluje kolizje między normami materialnego prawa, jakie należałoby stosować do oceny stosunków społecznych kształtowanych przepisami prawa materialnego i procesowego. W przypadku prawa pracy, przedmiotem międzynarodowego prywatnego prawa pracy są normy pozwalające wybierać i stosować normy prawa pracy poszczególnych państw do oceny sytuacji prawnej podmiotów stosunków prawnych regulowanych przepisami prawa pracy (pracowników, pracodawców) oraz przepisami prawa zabezpieczenia społecznego (ubezpieczonych, ubezpieczających i ubezpieczycieli). Prawo pracy i zabezpieczenia społecznego jest gałęzią prawa o określonym zasięgu przestrzennym. W większości państw prawa pracownicze i socjalne są regulowane jednym systemem prawa pracy i systemem zabezpieczenia społecznego. Wyjątkowo w państwach federalnych w poszczególnych jednostkach organizacyjnych, z których składa się federacja (stanach, prowincjach, regionach, republikach) obowiązują jednocześnie odrębne systemy prawa pracy oraz prawa zabezpieczenia społecznego. Nawiązanie stosunku pracy przez strony, z których przynajmniej jedna ze względu na obywatelstwo (*lex patriae*) lub zamieszkanie – domicyl (pracownik, ubezpieczony – *lex domicilii*) albo z uwagi na siedzibę – *situs* (pracodawca, ubezpieczający, ubezpieczyciel – instytucja ubezpieczeniowa – *lex rei sitae*) podlega przepisom obowiązującym w innym państwie, sprawia, iż konieczne staje się rozstrzygnięcie o uregulowanie treści stosunków prawnych podlegających różnym krajowym systemom prawa pracy i prawa zabezpieczenia społecznego. Teoretycznie rzecz ujmując stosunki pracy oraz stosunki ubezpieczenia społecznego mogą być regulowane albo przepisami wchodzącymi w skład systemu prawa pracy, albo prawa zabezpieczenia społecznego obowiązującego w państwie, którego systemowi prawa pracy i zabezpieczenia społecznego podlega jedna ze stron stosunków prawnych. Gdy praca jest świadczona w państwie, z którym strony stosunków pracy lub stosunków zabezpieczenia społecznego nie mają powiązań, właściwe dla regulowania praw i obowiązków stron tych stosunków prawnych mogą być również przepisy prawa pracy i prawa zabezpieczenia społecznego obowiązujące w miejscu wykonywania pracy (*lex loci laboris*).

U podstaw obowiązywania krajowych systemów prawa pracy i prawa zabezpieczenia społecznego – podobnie jak innych systemów prawa prywatnego i publicznego, ustanawianych przez władze suwerennych państw – leży zasada terytorialności. Na jednym terytorium państwowym lub jego części autonomicznej z woli władz państwowych powinien obowiązywać wyłącznie jeden system prawa pracy i prawa zabezpieczenia społecznego. Powyższa zasada nie pozwala na żadne odstępstwa w przypadku regulowania stosunków pracy i stosunków zabezpieczenia społecznego nawiązanych pomiędzy podmiotami mającymi obywatelstwo tego samego państwa, zamieszkałymi i/lub mającymi siedzibę na terytorium jednego państwa, prowadzącymi działalność w tym państwie, w ramach której jedna z nich jest obowiązana zapewnić zatrudnienie (pracodawca), a druga – świadczyć pracę (pracownik). Zasada terytorialności jest powszechnie akceptowana, nawet bez konieczności dokładnego jej precyzowania w zbiorach praw (kodeksach pracy), które regulują treść i zakres stosunków pracy i stosunków zabezpieczenia społecznego. W polskim systemie prawa pracy taką normą jest przepis art. 1 KP, który stanowiąc, iż „Kodeks pracy określa prawa i obowiązki pracowników i pracodawców”, nie wprowadza żadnych dodatkowych zastrzeżeń odnoszących się do terytorialnego zakresu tego podstawowego w stosunkach pracy źródła prawa pracy. Dla każdego prawnika (polskiego i zagranicznego) jest oczywiste, iż polski Kodeks pracy ma moc obowiązującą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej¹. Tym co sprawia, iż prawnicy zajmujący się zagadnieniami regulowanymi przepisami prawa pracy i prawa zabezpieczenia społecznego zastanawiają się nad tym, które krajowe przepisy prawa pracy i prawa zabezpieczenia społecznego mają zastosowanie do stosunków pracy i zabezpieczenia społecznego, jest występowanie w tych stosunkach zagranicznych (obcych) elementów². Stosunki pracy oraz stosunki zabezpieczenia społecznego, które składają się lub w skład których wchodzi wyłącznie „składniki” krajowe są w całości, bez żadnej wątpliwości regulowane przepisami prawa pracy i prawa zabezpieczenia społecznego tego państwa, w którym powstały oraz istnieją. Zatem zasada terytorialności, z której się wywodzą, monopol określonego krajowego systemu prawa pracy i zabezpieczenia

¹ W komentarzach do Kodeksu pracy autorzy nie wspominają o zasadzie terytorialności obowiązywania prawa pracy. Zob. *A. M. Świątkowski*, Kodeks pracy. Komentarz, Warszawa 2006, s. 8–9; *W. Muszalski*, [w:] *W. Muszalski* (red.), Kodeks pracy. Komentarz, Warszawa 2004, s. 6–9; *T. Zieliński*, [w:] *L. Florek* (red.), Komentarz. Kodeks pracy, Warszawa 2005, s. 127 i nast.; *K. Rączka*, [w:] *M. Gersdorf*, *K. Rączka*, *J. Skoczylski*, Kodeks pracy. Komentarz, Warszawa 2004, s. 13–14.

² Pojęciem „element obcy (zagraniczny)” posługują się autorzy zajmujący się międzynarodowym prawem prywatnym. Zob. *M. Pazdan*, Prawo prywatne międzynarodowe, Warszawa 2007, s. 21; *M. Bogdan*, Concise Introduction to EU Private International Law, Groningen 2006, s. 3 i nast.; *F. Morgenstern*, International Conflicts of Labour Law. A survey of the law applicable to the international employment relation, Geneva 1984, s. 1.

społecznego oraz bezwzględny obowiązek przestrzegania w stosunkach pracy i zabezpieczenia społecznego przepisów monopolistycznego systemu prawa pracy i zabezpieczenia społecznego doznaje wyjątków w przypadkach, gdy w stosunkach prawnych regulowanych przepisami prawa pracy oraz prawa zabezpieczenia społecznego przynajmniej jeden ze składników (elementów) tych stosunków nie podlega władztwu tego samego państwa. Składnikami, które stwarzają stronom stosunków pracy uprawnienie do wyłączenia stosunku pracy spod monopolu normalnie wynikającego z zasady terytorialności są: jedna ze stron lub obie strony stosunku pracy albo miejsce wykonywania pracy. Polski pracownik może zostać zatrudniony przez tureckiego pracodawcę do wykonywania pracy w ramach stosunku pracy na terytorium Grecji. Z powodu wprowadzenia do tego stosunku pracy trzech składników zagranicznych (obcych): pracownika, pracodawcy i miejsca wykonywania pracy, żaden z trzech krajowych systemów prawa pracy, który mógłby być powiązany ze stosunkiem pracy ze względu na obywatelstwo pracownika (polski system prawa pracy), siedzibę pracodawcy (turecki system prawa pracy), miejsce wykonywania pracy (grecki system prawa pracy) nie będzie miał wyłączności na podstawie zasady terytorialności na uregulowanie tego stosunku prawnego. W takiej sytuacji, ze względu na swobodę przemieszczania się pracowników w obrębie Unii Europejskiej oraz poza jej granicami wymienione wyżej trzy systemy prawa pracy będą konkurowały o to, który z nich będzie regulował zagadnienia łączące się z nawiązaniem stosunku pracy, jego treścią, zmianami tego stosunku oraz jego rozwiązaniem, jak również innymi problemami, które mogą powstać w trakcie lub w następstwie zatrudnienia w ramach stosunku pracy (wypadki przy pracy, choroby zawodowe). Prawem, które wskaże lub poleci stronom stosunków pracy właściwy krajowy system prawa pracy, w skład których to stosunków wchodzi elementy zagraniczne, jest międzynarodowe prywatne prawo pracy. Normy tego prawa pozwalają rozwiązywać kolizje, jakie mogą występować pomiędzy różnymi krajowymi systemami prawa pracy, z których każdy uważa się za powołany – z uwagi na sprawowanie władztwa nad niektórymi lub większością elementów stosunku pracy – do regulowania tego stosunku prawnego. Międzynarodowe prawo pracy, w ślad za prawem międzynarodowym prywatnym, jest określane w literaturze terminami: „prawo decydujące o wyborze norm prawa właściwego”, „prawo pozwalające stronom rozwiązywać konflikty norm”, *conflicts of law*, *règle de conflit*, *conflit des lois*, *Kollisionsregeln*, *Kollisionsrecht*. Jest to prawo, które w swej kolizyjnej części obejmuje ogół norm rozgraniczających sfery działania systemów prawnych różnych państw”³.

³ K. Przybyłowski, *Prawo prywatne międzynarodowe. Część ogólna*, Lwów 1935, s. 2; B. Walaszek, M. Sośniak, *Zarys prawa międzynarodowego prywatnego*, Warszawa 1973, s. 8; M. Pazdan, *op. cit.*, s. 20.